چرایی خروج ارتش بعث از خاک ایران اواخر خرداد ۱۳۶۱ در گفت‌وگوی «جوان» با یک راوی دفاع مقدس

عقب‌نشینی داوطلبانه بعثی‌ها نمایش دروغین صدام بود!

اصرار صدام به عدم پذیرش خواسته‌های ایران از دلایل طولانی شدن جنگ بود

■ علیرضا محمدی

اواخر خرداد سال ۱۳۶۱ بعد از اینکه ایران توانست خرمشهر را در یک نبرد ۲۴ روزه آزاد کند، صدام تصمیم گرفت یک عقب‌نشینی سراسری از مناطق اشغالی باقی‌مانده انجام دهد. این موضوع با تبلیغات صلح طلبانه بعثی‌ها همراه بود. صدام این طور عنوان می‌کرد که به دنبال پایان جنگ است و ایران در پی جنگ! بعدها موضوع عقب‌نشینی عراق در کنار دیگر مسائلی که در پی آزادسازی خرمشهر رخ داد، دستاویز برخی از شبهات در خصوص تداوم جنگ شد. در گفت‌وگویی که با سید مهدی حسینی از رزمندگان و راویان دفاع مقدس داشتیم، نگاهی به وقایع دهه سوم خرداد ۱۳۶۱ انداختیم.

چه شد که حکومت بعث عراق تصمیم گرفت داوطلبانه از مناطق اشغالی ایران عقب‌نشینی کند؟

من با عنوان واژه «داوطلبانه» برای خروج بعثی‌ها از مناطق اشغالی موافق نیستم. اگر قرار بود آنها داوطلبانه از ایران عقب‌نشینی کنند، چرا قبل از آزدسازی خرمشهر توسط رزمنده‌ها این کار را انجام ندادند؟ این یک سؤال اساسی است. وقتی ما می‌گوییم داوطلبانه، انگار به کار صدام و بعثی‌ها صحه می‌گذاریم. شما اگر به منابع عراقی یا نویسندگانی از دیگر کشورها که در خصوص جنگ عراق با ایران مطلب نوشته‌اند نگاه کنید، برخی از آنها که نگاه منصفانه‌ای دارند نیز اذعان می‌دارند تصمیم خروج بدون جنگ از برخی مناطق ایران برگرفته از یک استراتژی نظامی بود. در واقع آنها می‌خواستند از نقاط آسیب‌پذیر خارج شوند و خطوط خود را مستحکم کنند. لذا بعد از عقب‌نشینی بااصطلاح داوطلبانه نیز همچنان بخشی از خاک ما در اشغال دشمن باقی ماند.

گفتید خروج عراق از مناطق اشغالی یک جور استراتژی نظامی بود. منظور شما چطور استراتژی نظامی است؟ اگر می‌شود بیشتر توضیح بدهید.

در عملیات فتح‌المبین برخی از یگان‌های ما کیلومترها به پشت سر دشمن رفتند و از آنجا به آنها ضربه زدند. به عنوان مثال دو گردان از تیپ ۲۷ توانست کیلومترها به پشت خط اول دشمن بروند و توپخانه آنها را صحیح و سالم به غنیمت بگیرند. دور خوردن نیروهای دشمن به این دلیل بود که آنها یک منطقه وسیعی را تحت تصرف داشتند اما نیروی لازم برای پوشش این منطقه را نداشتند. لذا در همین عملیات فتح‌المبین و سپس عملیات فتح خرمشهر (الی بیت‌المقدس) نیروهای دشمن بارها توسط رزمندگان به همین شکل غافلگیر شدند. در فتح خرمشهر تیپ‌های ما توانستند از کارون عبور کنند و به این ترتیب دو لشکر زرهی عراق که نزدیک اهواز مستقر بودند از گردونه عملیات خارج شدند. عراق انتظار داشت ایران از روی جاده اهواز- خرمشهر حرکتش را آغاز کند، اما ایران آمد کیلومترها آن طرف‌تر و با عبور از کارون، از میانه راه وارد جاده آسفالته اهواز- خرمشهر شد. این خلأهایی که پشت نیروهای دشمن وجود داشت، باعث شد در همین دو عملیات فتح‌المبین و الی‌بیت‌المقدس آنها بیش از ۳۰ هزار اسیر بدهند. چون نیروهای‌شان دور می‌خوردند و به محاصره می‌افتادند. نظیر آن چند هزار نفر نیروی عراقی که در داخل خرمشهر گرفتار و تسلیم شدند. بعد از این دو تجربه دردناک، عراق فهمید که باید نیروهایش را از مناطق آسیب‌پذیر به مناطق مطمئن‌تر انتقال بدهد. خطوطش را مستحکم کند و از عوامل طبیعی و مصنوعی برای محافظت از خودش استفاده کند. در واقع آرایش هجومی را به آرایش کاملاً دفاعی تغییر دادند.

اولین عقب‌نشینی عراق چه زمانی بود؟

اولین بار ۲۰ خرداد ۱۳۶۱ ارتش عراق یک بیانیه صادر کرد و گفت که آتش بس یکطرفه اعلام کرده و قصد دارد تا دو هفته آینده از مناطق اشغالی ایران عقب‌نشینی کند. یعنی فقط ۱۷ روز بعد از فتح خرمشهر توسط رزمنده‌ها، بعثی‌ها ظاهراً پذیرفتند که جنگ را تمام کنند. اگر فرض بگیریم که چند روز بعد از فتح خرمشهر هم درگیری‌هایی در مرز شلمچه وجود داشت تا عملیات تثبیت شود، تقریباً دو هفته بعد از فتح خرمشهر، صدام ژست صلح طلبانه گرفت. اگر بعثی‌ها در این امر صداقت داشتند چرا خرمشهر را ۱۹ ماه در اشغال نگه‌داشته بودند؟ به هرحال دو روز پس از صدور این بیانیه، ارتش عراق روز ۲۲ خرداد ۱۳۶۱ مناطق وسیعی از جنوب و غرب کشورمان را تخلیه کرد و به عقب رفت. چون بعثی‌ها در همه این مناطقی که تخلیه کردند آسیب‌پذیر بودند.

پس دشمن صرفاً در یک مرحله عقب‌نشینی نکرد؟

نه در سه مرحله بود. مرحله اول همان ۲۲ خرداد بود. بار دوم در ۳۰ خرداد که از مهران عقب نشستند ولی در نقاط استراتژیک مستقر شدند. مرحله سوم هم هفتم تیرماه از قصرشیرین عقب رفتند.

> بعثی‌ها پس از عقب‌نشینی نیز حدود یک هزار کیلومتر از خاک ما را همچنان در تصرف داشتند. شما نام نفت‌شهر را به خاطر داشته باشید! این شهر در اوایل جنگ به اشغال درآمد و تا سال ۱۳۶۹ که عراق سر قضیه کویت با امریکایی‌ها درافتاد همچنان در اشغال دشمن بود. یعنی نفت شهر بیش از ۱۰ سال در اشغال دشمن باقی ماند

بعد از عقب‌نشینی دشمن هنوز مناطقی از کشورمان در تصرف آنها باقی‌مانده بود؟

طبق آمارها و گزارش‌هایی که منتشر شده است، بعثی‌ها پس از عقب‌نشینی نیز حدود یک هزار کیلومتر از خاک ما را همچنان در تصرف داشتند. شما نام نفت شهر را به خاطر داشته باشید! این شهر در اوایل جنگ به اشغال درآمد و تا سال ۱۳۶۹ که عراق سر قضیه کویت با امریکایی‌ها درافتاد همچنان در اشغال دشمن بود. یعنی نفت‌شهر بیش از ۱۰ سال در اشغال دشمن باقی ماند. بعثی‌ها غیر از نفت شهر در بلندی‌های میمک، نقاط مرزی حساس مانند بخشی از شلمچه، طلائیه و کوشک، ارتفاعات حمرین و... هنوز حاشیه‌های مرزی را در اختیار داشتند. آنها صرفاً از برخی مناطق باز و آسیب‌پذیر عقب رفتند و نقاط حساس را همچنان در اختیار داشتند. شلمچه و طلائیه و کوشک مرزهای حساسی هستند. یا ارتفاعات میمک و حمیرین و... مناطق مرتعی هستند که تسلط برآنها، دست برتر را به دشمن می‌داد. صدام حاضر نبود حتی در اوج ضعف نیز دست از خواسته‌های خود بردارد.

واکنش ایران به ژست صلح طلبانه بعثی‌ها چه بود؟

ایران یکسری شروطی برای اتمام جنگ داشت. یکی از آنها پذیرش مجدد معاهده ۱۹۷۵ الجزایر بود که صدام چهار روز پس از شروع جنگ آن را پاره کرد. همین طور تعیین متجاوز و پرداخت خسارت‌های جنگ از طرف عراق، از دیگر شروط ایران بود. اما صدام این شروط را قبول نمی‌کرد. تا سال ۶۹ که به کویت حمله کرد هم باز این شروط را نپذیرفته بود. وقتی که قضیه جنگ امریکا و متحدانش با عراق جدی شد، صدام طی نامه نگاری‌هایی که با مرحوم هاشمی انجام داد نوشت: «آنچه شما می‌خواستید محقق شد» در واقع پذیرش معاهده الجزایر و آزادی اسرا و عقب‌نشینی از باقی مانده مناطق اشغالی مثل نفت شهر را پذیرفت تا در جنگ با امریکایی‌ها خیالش از بابت مرزهای شرقی خودش راحت شود.

من جایی خواندم که گویا یکی دیگر از شروط ایران این بود که بتواند از طریق خاک عراق برای کمک به مردم لبنان نیرو اعزام کند؟

این شرط صرفاً در آن مقطع مطرح شد. اما شروط دیگر مثل پذیرش معاهده الجزایر و تعیین متجاوز و... شروط کلی ایران بود که دستگاه دیپلماسی ایران آنها را به عنوان شروط اصلی ایران برای پایان جنگ مطرح می‌کردند. عبور نیروهای ایران از خاک عراق برای کمک به مردم لبنان و همین طور بازگشت آوارگان عراقی داخل خاک ایران به کشورشان، دو شرط دیگری بود که ایران صرفاً در همین مقطع مطرح کرد تا صداقت دشمن را بسنجد. البته این دو شرط همراه با دیگر شروط ایران از سوی بعثی‌ها پذیرفته نشد.

ماجرای اینکه می‌گویند کشورهای عربی حاضر بودند خسارت‌های جنگ را بپردازند چه بود؟

این موضوع ربط خاصی به شرایط ایران و عراق بعد از فتح خرمشهر نداشت. در خاطرات آقای هاشمی هم آمده که برخی از کشورهای منطقه حتی قبل از فتح خرمشهر درخواست داده بودند صندوقی برای پرداخت خسارت جنگ تعیین شود. صرفاً یک سری ادعاها و اظهار نظرهایی برای میانجی‌گری بین ایران و عراق بود و هیچ گاه شکل و شمایل رسمی به خودش نگرفت. در همین قضیه برجام مگر یک توافق رسمی نبود؟ چقدر به آن عمل شد؟ ایران یک معاهده یا قطعنامه رسمی در سطح سازمان ملل و شورای امنیت را طلب می‌کرد. اینکه کشورهای بااصطلاح پولدار عربی بیایند بگویند ما خسارت جنگ را می‌دهیم و بعد که آتش بس برقرار شد و ارتش عراق خودش را بازسازی کرد زیر حرفش بزنند؟ در کنار ماجرای برجام یا موارد مشابه که چیز عجیبی نیست.

همین عقب‌نشینی عراق از خاک ایران و قضیه پرداخت خسارت‌های جنگ و مسائلی از این دست باعث شد تا شبهاتی در خصوص چرایی ادامه جنگ بعد از فتح خرمشهر مطرح شود.

بله، همین طور است. البته الان تا حد زیادی این شبهات برطرف شده است. جالب است که از زمان فتح خرمشهر تا چند ماه پس از آن، هیچ گروه یا جریان سیاسی در داخل کشور مخالفتش با ادامه جنگ را اعلام نکرد. بعد از عملیات رمضان و وقتی که کار جنگ گره خورد، نهضت آزادی بیانه‌ای داد و اعلام کرد که با تداوم جنگ مخالف است. ولی قبل از عملیات رمضان حتی این گروه هم هیچ مدرکی ارائه نداده که نشان بدهد مخالف ادامه جنگ بود. چراکه عقل هم حکم می‌کرد در آن مقطع جنگ ادامه پیدا کند چون عراق حتی در قضیه عقب‌نشینی هم صادق نبود و همان طور که عرض شد، هزار کیلومتر از خاک‌مان را همچنان در اشغال نگه‌داشت. همچنین شروط به حق ایران مثل پذیرش مجدد معاهده الجزایر را نپذیرفته و روی خیلی از مسائل دیگر پافشاری می‌کرد. با این حساب ایران باید برای احقاق حق خود جنگ را تا پذیرش خواسته‌های به حقش ادامه می‌داد. همان طور که حضرت امام هم در پاسخ به ژست صلح طلبانه صدام طی سخنانی گفتند: «می‌گوید ما برای اثبات اینکه صلح طلبیم صلح جو هستیم، همه لشکر خودمان را امر می‌کنیم که از خاک ایران تا ۱۰ روز دیگر بیرون بروند. اگر راست می‌گویی این مطلب را، بسیار خوب، این یکی از مطالبی که ما داشتیم حاصل. ولی چند تا مطلب دیگر داریم باید حاصل بشود. تا حاصل نشود ما در جنگ هستیم. یکی اینکه این خساراتی که به ما وارد کردی... از شما به طور معقول مطالبه کنیم و اگر ندادی، ما در حال جنگیم... .»

> عبور نیروهای ایران از خاک عراق برای کمک به مردم لبنان و همین طور بازگشت آوارگان عراقی داخل خاک ایران به کشورشان، دو شرطی بود که ایران در اواخر خرداد ۱۳۶۱ برای پذیرش آتش بس مطرح شده سوی از عراق، اعلام کرد تا صداقت دشمن را بسنجد. البته این دو شرط همراه با دیگر شروط ایران از سوی بعثی‌ها پذیرفته نشد

نقشه مناطق اشغالی ایران پس از عقب‌نشینی عراق را نشان می‌دهد

نگاه

نگاهی به نمونه اشعار رایج در میان رزمندگان دفاع مقدس

ما مگر سنگر نداریم حاج علی فضلی؟!

■ غلامحسین بهبودی

در کتاب فرهنگ جبهه (شعارها و رجزها) نکات جالبی پیرامون اشعار و شعارهای موزون مطرح شده در فضای جبهه‌های دفاع مقدس آمده است. در میان این اشعار، برخی از ابیات در اصطلاح «من درآوردی» رزمنده‌ها نیز به چشم می‌خورد. به این شکل که یا همه شعر را خودشان می‌سرودند یا بخش‌هایی از ابیات را طبق آن چیزی که خود می‌خواستند تغییر می‌دادند.

■ حاج علی فضلی

در تورق کتاب فرهنگ جبهه به شعر «مگر ما سنگر نداریم حاج علی فضلی» برخوردیم. یکی از اشعار طنزگونه سراییده شده توسط رزمندگان لشکر ۱۰ سیدالشهدا(ع) که چون فرمانده‌شان سردار حاج علی فضلی بود، شعر را خطاب به ایشان سروده و همخوانی می‌کردند.

این شعر از نوحه «ما مگر بابا نداریم عمه جان زینب(س)» اخذ شده است. سراینده یا سرایندگان با تغییر ابیات نوحه، وزن و آهنگ آن را گرفته و سعی کردند یک شعر طنزگونه از آن خلق کنند:

حاج علی فضلی حاج علی فضلی
ما مگر سنگر نداریم حاج علی فضلی
کشتی بی‌بادبانیم حاج علی فضلی
بعثیان توپ می‌زنن حاج علی فضلی
خمپاره شص می‌زنن حاج علی فضلی
آر. پی. جی ۷ می‌زنن حاج علی فضلی
ما مگر سنگر نداریم حاج علی فضلی...

به همین ترتیب این شعر توسط یک نفر خوانده شده و نام «حاج علی فضلی» توسط باقی نفرات همخوانی می‌شد.

■ دنیای بسیجی تیرباره

این هم یک نمونه دیگر از اشعار جالب و خاص رزمنده‌های دفاع مقدس است که خود را آن را سروده و همخوانی می‌کردند. صرفه نظر از مفهوم جالبی که در این شعر وجود دارد، با نگاهی عمیق‌تر می‌توانیم واقعیاتی از زندگی رزمندگان ثابت قدم جبهه‌ها را از بطن شعر استخراج کنیم:

دنیای بسیجی تیرباره بسجیی از بعثی بی‌زاره
بسیجی که خواب و خوراک نداره، میره منطقه پلاک نداره،
وقتی برمی‌گرده خماره، حالشو عملیات جا میاره...

بسیجی‌هایی که با کمترین امکانات به جبهه‌های جنگ می‌رفتند و آنجا هم‌قرین تیربارها و سلاح‌های‌شان می‌شدند و با دشمن بعثی که صعوبتش را در آوردگاه‌های مختلف دیده بودند، می‌جنگیدند و تاریخ‌سازی می‌کردند. رزمندگان پاک باخته‌ای که از فرط حضور در جبهه‌های جنگ، گویی از حضور در شهرها ملول می‌شدند و هوای جبهه و شب‌های عملیات می‌توانست حال‌شان را جا بیاورد و آنها را راهی معراج‌شان کند.

در پایان یک نمونه دیگر از اشعار خاص جبهه‌های دفاع مقدس را با هم می‌خوانیم:

شمع و چراغا رو روشن کنید بسیجی‌ها رو خبر کنین
امشب عملیاته آتیش بریزید سرشون شور و نوا پیدا کنین
امشب عملیاته... بسیجی چقدر قشنگه...

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۶۷۸۲

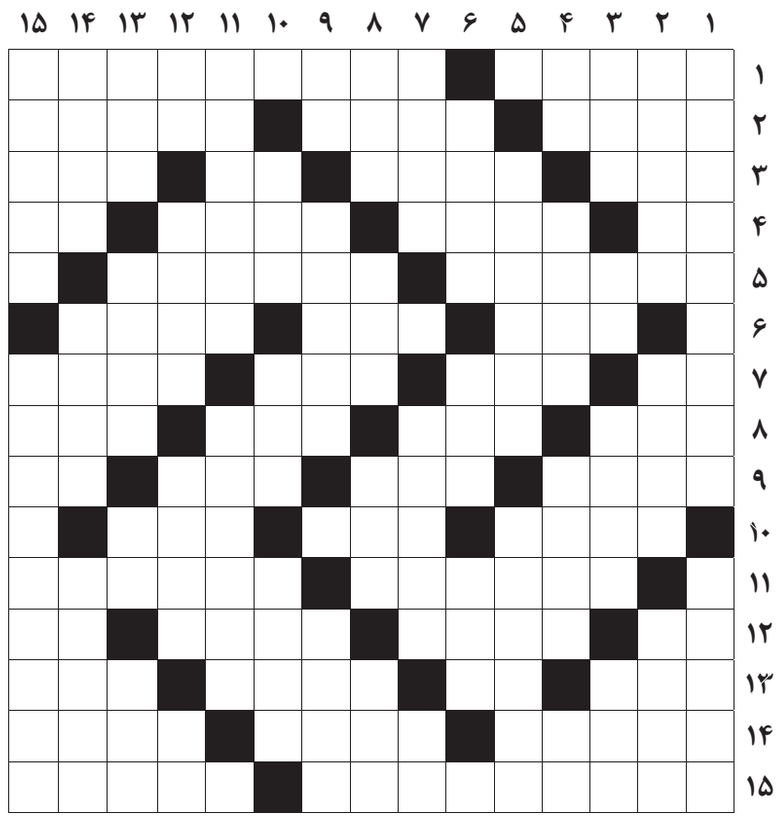

از راست به چپ

■ ۱- استانی در عراق- بزرگ ترین نویسنده آلمان، برنده نوبل ادبی ۱۹۹۹ وخالق طبل حلبی ■ ۲- هدف تیر- مسلک حزبی- حاصل کاسبی ■ ۳- موشک ضدتانک- لقب شاهان مغول- چانه گیلانی- بروفه ■ ۴- وارونه سو- قسمت پایین لباس- نرده چوبی یا فلزی- نشانه مفعول در جمله ■ ۵- به خود بالیدن- امتداد داشتن ■ ۶- الفبای تلگراف- سرزمینی باستانی در ایران که اکنون جزو ترکمنستان است- بافنده ■ ۷- آب منجمد- چین و چروک- میوه پرخاصیت- درخت سدر ■ ۸- گودال- پیرایش درخت- عشیره- گردوغبار ■ ۹- همدم- رها و آزاد- گفتار- راه میان بر ■ ۱۰- ساز چنگ- بهشت شداد- تقویت کننده زمین زراعی ■ ۱۱- پایداری و ثبات در کار- پایتخت ولز ■ ۱۲- گل زمستانی- شادمانی- بازیگر کمدی- خدای سنگی ■ ۱۳- مزه حقیقت- عدد رمزی- بانگ بلند- صدا و آواز ■ ۱۴- شهر بلغارستان- دارایی درآمدزا- تباه‌کننده ■ ۱۵- دایره‌ای که از قطب‌های زمین می‌گذرد- منطقه‌ای در شهر نیویورک

از بالا به پایین

■ ۱- از تیم‌های فوتبال انگلیس- ضد امراض قلبی، کاهش‌دهنده کلسترول بد و افزایش‌دهنده کلسترول خوب است ■ ۲- دریاچه ای در آفریقا- گاهی از پای‌بست ویران است- تیر آخر ■ ۳- بی عرضه- سرما- غلاف شمشیر- مرد فرتوت و کم عقل ■ ۴- سرخ کم رنگ- ستون دروازه- محلی که مرشد زورخانه می‌نشیند- رمق آخر ■ ۵- جنگ ایرانیان و مسلمانان در زمان یزدگرد سوم- مخترع ماشین حساب ■ ۶- پناهگاه- محرمانه- گل سرخ ■ ۷- قیمت سنگین- از نعمت‌های پنهان خدادادی- ماه شاعرانه ■ ۸- حمام یک نفره- جزیره زادگاه ناپلئون- شهر بی‌در و پیکر- از ممالک آفریقایی با مرکزیت اکرا ■ ۹- رطوبت- می‌گویند از تنبیه بهتر است- بسیار حمله‌کننده ■ ۱۰- لوله تنفسی- شیپور ماشین- از دعاهای مفاتیح ■ ۱۱- عبوردادن؛ نپذیرفتن- کشوری گردش‌پذیر در دل اقیانوس آرام ■ ۱۲- حرف شرط- وسیله نشانه‌روی تفنگ- کمان حلاجی- ضمیر سه کیلویی ■ ۱۳- نسخه تدوین نشده فیلم- دسته هاون- وحشی- خبرگزاری اسپانیایی ■ ۱۴- سرشماری- اولین زائر امام حسین- خشکی ■ ۱۵- از سدهای تامین‌کننده آب تهران- حرکت کردن

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه در سه فقط یک بار به کار روند.

۲	۷							
			۴				۹	
۳							۸	۲
				۷	۱			
۵	۸	۴			۲			
						۶		۸
		۲		۵				
						۷	۴	۳
	۹	۶		۸				

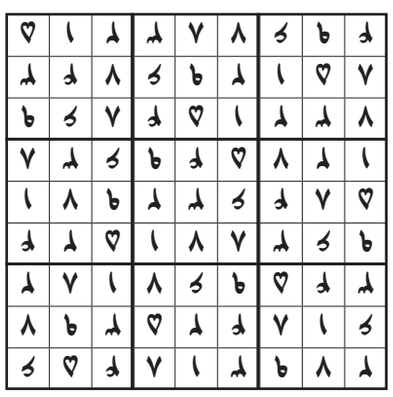

جدول کلمات متقاطع
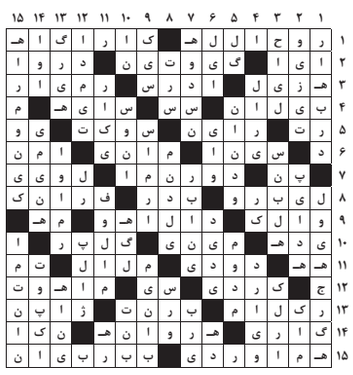
پاسخ جدول شماره ۶۷۸۱